

Tidskrift

*för lärarutbildning
och forskning*

*Journal of
Research in Teacher Education*

nr. 1 2001

Märta Tikkanen

det bidde en tumme...

*Disparata synpunkter på lärarutbildningen
vid Umeå universitet*

Tidskrift

för lärarutbildning och forskning

Nr 1 /2001

Årgång 8

FAKULTETSNÄMNDEN FÖR LÄRARUTBILDNING
THE FACULTY BOARD FOR TEACHER EDUCATION

Tidskrift för lärarutbildning och forskning Nr.1 2001 årgång 8

Tidskrift för lärarutbildning och forskning
(fd *Lärarutbildning och forskning i Umeå*)

ges ut av Fakultetsnämnden för lärarutbildning vid Umeå universitet. Syftet med tidskriften är att skapa ett forum för lärarutbildare och andra didaktiskt intresserade, att ge information och bidra till debatt om frågor som gäller lärarutbildning och forskning. I detta avseende är tidskriften att betrakta som en direkt fortsättning på tidskriften *Lärarutbildning och forskning i Umeå*. Tidskriften tar emot manuskript från personer utanför Umeå universitet.

Tidskrift för lärarutbildning och forskning

Beräknas utkomma med fyra nummer per år.

Ansvärig utgivare: Professor Daniel Kallós, 090/786 67 65

Redaktör: Universitetslektor Per-Olof Erixon, 090/786 64 36,

e-post: *Per-Olof.Erixon@educ.umu.se*

Redaktionskommitté:

Universitetslektor Johan Lithner, Matematiska institutionen

Professor Gun Malmgren, lärarutbildningen

Universitetslektor Ingrid Nilsson, Pedagogiska institutionen

Universitetsadjunkt Ingela Valfridsson, Institutionen för moderna språk

Professor Gaby Weiner, lärarutbildningen

Universitetsadjunkt Ulf Sackerud, Institutionen för estetiska ämnen

Universitetsadjunkt Eva Skäreus, Institutionen för estetiska ämnen

Redaktionens adress:

Tidskrift för lärarutbildning och forskning, Per-Olof Erixon, Institutionen för svenska och samhällsvetenskapliga ämnen, Umeå universitet, 901 87 UMEÅ.

Tekniska upplysningar till författarna:

Tidskrift för lärarutbildning och forskning i Umeå framställs och redigeras ur allmänt förekommande Mac- och PC-program. Sänd in manuskript på papper samt diskett eller e-postbilaga.

Tryckeri: Umeå universitets tryckeri

Illustrationer: Eva Skäreus

Grafisk formgivning: Eva Skäreus och Tomas Sigurdsson, Institutionen för estetiska ämnen

Original: Ateljé 293, Umeå universitet

Distribution: Lösnummer kostar 40 kronor (dubbelnummer 70 kronor) och kan beställas från Lärarutbildningens kansli, Umeå universitet, 901 87 UMEÅ. Helårsprenumeration kostar 120 kronor. Pg 1 56 13 – 3, ange Tidskrift för lärarutbildning och forskning i Umeå, konto 130-6000-9, samt avsändare. Använd gärna det förtryckta inbetalningskortet.

Tidskriften distribueras gratis till institutioner inom lärarutbildningen i Umeå.

Tidskrift för lärarutbildning och forskning är från och med nr 1/1999 utlagd som elektronisk tidskrift på den hemsida som Fakultetsnämnden för lärarutbildning i Umeå har:

<http://www.lh.umu.se>. Förbehåll mot detta måste göras av författaren före publicering.

Innehåll

<i>Daniel Kallós</i> Förord	7
<i>Märta Tikkanen</i> : det bidde en tumme... Disparata synpunkter på lärarutbildningen vid Umeå universitet	9

Förord

Daniel Kallós

Någon gång strax innan seklet tog slut, när det stod klart att universitetsstyrelsen skulle inrätta en fakultetsnämnd för lärarutbildning och efter det att vi alla läst igenom och besvarat lärarutbildningskommitténs digra slutbetänkande¹ var så tiden äntligen inne att på allvar fundera över framtiden. Nu när det gamla skulle gå i graven och det nya formas.

Få universitets- och högskoleutbildningar har utvärderats så ofta och så grundligt som lärarutbildningarna. Nu har dessutom högskoleverket i sant missriktad myndighetsnit utlovat fortsatt kvalitetsbefrämjande kontroll genom upprepad och kontinuerlig tids- och personalkrävande utvärdering efter vetenskapens alla regler. Tidigare underlag för ansvarsfulla bedömningar och utförliga planer finns det med andra ord gott om och mer lär det således bli.

Men bliver då ej all denna vår mänskliga strävan efter välplanerad fullkomning fåfänglig?

Ja, gör blott upp en plan,
och lyft dej i ditt här –
men gör sen kvickt en annan plan,
för ingendera går.
Ty för detta livet
är vår ondska alltför svag –
Men vår högre strävan
är ett vackert drag.

Ja gno för lycka stor,
men gno i sakta mak,
för alla gnor och lyckan gnor,
men lyckan, den gnor bak.
Ty för detta livet
har ej mänskan anspråklöshet nog –
så är all vår strävan
bara hopplöst knog.

Bättre kan det knappast sägas och det sades redan för nästan sjuttiotre år sedan². Man skulle kanske kunna säga att vi trots allt måste försöka gå vidare.

När med andra ord den lärarutbildning, som reformerades i slutet på åttiotalet, skall ersättas av en "förnyad lärarutbildning", som skall förverkligas under överinseende av en fakultetsnämnd, som ersatt den gamla "utbildnings- och forskningsnämnden", är kanske tiden inne för att granska det som är. Om inte annat så för att kunna lägga det bakom sig.

Hur skulle en studie av lärarutbildningen vid Umeå universitet utformas som kunde komplettera de nationella och lokala utvärderingar som gjorts?

Det slog mig att en av de mest givande och osentimentala granskningar, som gjorts av den svenska skolan, utförts av en grupp svenska författare³.

Sagt och gjort. En förstående utbildnings- och forskningsnämnd gav mig efter viss diskussion i uppdrag att söka finna någon författare djärv nog att våga åta sig uppdraget att granska och rapportera. En av dem som stod högst på min önskelista var Märta Tikkanen.

Den första gång vi träffades var den 10/12 1986 då Märta Tikkanen besökte Umeå för att

läsa ur sin bok Rödluvan, som kom ut det året⁴. Jag vet inte varför jag kom att tänka på henne när det gällde lärarutbildningen i Umeå. Fjorton år senare.

Så fick det bli. Efter många turer sade Märta Tikkanen förunderligt nog ja. Med tveksamhet och rädsla: men trots allt ja. Efter ett första besök återkom hon i början av oktober förra året för att vandra runt, samtala, se och lyssna.

Det var många som träffade Märta Tikkanen under de dagarna och alla som berättade för mig om mötena var väldigt glada. Och inte så lite stolta.

Det gick några veckor och så plötsligt i slutet av oktober kom ett alarmerande e-mail från Barösund:

"... nånting kreativt och användbart tror jag inte du kan vänta dej av mej, mina kunskaper är för ytliga och området överblickbart vidsträckt – hade du velat ha nån som VET och KAN hade du ju heller inte kommit på idén att välja mej. Vad jag eventuellt får till, dvs förstås får till, är bara lite spridda randanmärkningar med mina egna erfarenheter i botten, som lärarbarn, som skolelev för ett halvsekel sen, som lärarstuderande, som kort-

varig gymnasielärare, vuxenutbildare – och slutligen som mamma till ett sortiment barn med mycket olika utgångspunkter både begåvningsmässigt och vad intresseinriktning beträffar, allt detta förstås med min egen personlighet som klangbotten där själva skapandet och all vända kring det är den viktigaste biten.

... tycker du det är meningsfullt att jag uppftar er tid och era materiella resurser med ytterligare en sväng i Umeå (26-29.11.)?"

Det nya besöket var planerat och var nödvändigt för att komma vidare. Så småningom redde det upp sig och det andra "studiebesöket" kom till stånd.

Vi skrev många mail till varandra den hösten. Och som Märta Tikkanen lovat kom ett första långt textutkast när år 2000 övergick i 2001.

Med andra ord. På de följande sidorna följer planenligt en rapport om lärarutbildningen vid Umeå universitet.

Om något helt annat sägs:⁵

Sakta
men steg för steg
går det
framåt

det måste man tro

Nu kan vi alltså fortsätta och försöka formulera våra nya planer. Det måste vi trots allt tro.

Umeå den 11 februari 2001 när ny snö faller

Daniel Kallós

Noter

- ¹ Att lära och leda. En lärarutbildning för samverkan och utveckling. SOU 1999:63.
- ² B Brecht, E Hauptmann & K Weill: Tolvskillingsoperan. Citatet hämtat från Ebbe Lindes kongeniala översättning. [Tolvskillingsoperan. Tidens tyska klassiker. Stockholm: Tidens förlag, 1950, s. 137.]
- ³ Skolhat. En antologi sammanställd av Peter Curman & Sun Axelsson. Stockholm: Wahlström & Widstrand 1966.
- ⁴ Märta Tikkanen. Rödluvan. Stockholm: Bokförlaget Trevi, 1986.
- ⁵ Märta Tikkanen: Århundradets kärlekssaga. Borgå: Trevi, 1978, s. 183.

det bidde en tumme...

Disparata synpunkter på lärarutbildningen
vid Umeå Universitet

Märta Tikkanen

Varför i all världen?

Daniel Kallós är professor i pedagogik vid Umeå Universitet. Han kontaktade mig nån gång under millenniets första vår för han tyckte att jag skulle komma med kreativa synpunkter på universitetets lärarutbildning.

Nånting så vanvettigt hade jag inte hört på länge. Jag spetsade genast öronen.

Daniel ville veta hur någon som är som fallen från månen ser på utbildningen av lärare idag när läraryrket ha lägre status än kanske någonsin och ingen egentligen vet vart skolan är på väg.

Idén är naturligtvis briljant. Bara den som inte har förutfattade meningar om evaluering och kultursemiotiska referensramar, om kvalitativ analys och kompetenshöjande insatser på bredden och på djupet har förutsättningar att ta ställning till kejsarens eventuella nakenhet.

Bara den som ingenting begriper kan uttala de geniala självklarheterna.

Jag håller helt med. Bara det inte är jag som förväntas kläcka nånting.

Givetvis borde jag ha sagt nej ögonblickligen. Det gjorde jag också. Jag gjorde det i våras och i somras, jag gjorde det sen jag lätit mej övertalas att komma och prata med Daniel i augusti – som om jag skulle ha fått en syl i vädret! som om jag inte hade vetat att Daniel pratar omkull betydligt stadigare förankrade personer än mig! Jag gjorde det efter en arbetsvecka i Umeå i oktober, en oerhört stimulerande och spännande vecka med mängder inspirerande möten och inblickar. Och jag gjorde det efter ett antal kompletterande dagar i november och framför allt när jag satte mig ner efter det för att försöka få nån reda i vad jag varit med om och var svackorna eventuellt fanns. Men då var det ju så dags.

Egentligen sa jag väl inte NEJ, jag sa HM. Hur som helst så hörde Daniel aldrig på det örat. Mina protester blev alltmera pliktskyldiga, allt lamare. Medan paniken växte.

Nu kände jag ju Daniel en aning från förut, just så mycket att jag insåg att jag här återigen stod inför en av dessa Vargar som får mig att se på världen exakt ur deras egen gulögda infallsvinkel. Är det väl så långt så har jag inget förnuft längre, det är lönlöst att ens inbilla sig det. Men något har jag väl ändå lärt mig under ett långt liv och ett otal underbara misstag. Något alltså. Detta:

Jag inser numera att jag väljer mitt livs tillfälligheter med stor omsorg. Ju vanvettigare de är dess säkrare är jag på att de är djupt meningsfulla.

Daniel visste vad han gjorde. Ändå gjorde han ett kapitalt misstag. Visserligen är jag totalt okunnig när det gäller de pedagogiska rönen under de senaste decennierna – jag är fri författare sedan 1979 – och jag har inte den blekaste aning om vokabulären och teorierna. Men det hade svårigen gått att hitta rätt på nån med ett intensivare nät av pedagoggener, nån som är mera uppfylld av undervisningsiver, mera intrass-

lad i erfarenheter från olika skolstadier och synpunkter på inläring, mera övertygad i sin kunskapsoptimism – i en outplånlig tro på utbildningens – bildningens – välsignelser för mänskligheten.

Medan jag dag för dag allt tydligare inser att jag aldrig kommer att kunna leverera en enda matnyttig tanke som Daniel kan utveckla till fromma för lärarutbildningen vid Umeå Universitet blir jag alltmera drabbad av hur avgörande kontakterna med skolvärlden har varit i mitt liv.

Författare är världens mest egocentriska människor. För mig finns ingenting mera inspirerande än mina egna grunda djup. Djupast sett är det därför jag har levat med lärarutbildningen vid Umeå Universitet under huden hela denna den mildaste av höstar.

Daniel köpte grisen i säcken och nu får han stå sitt kast. Dessvärre.

Jag associerar till pjäsen Fyllhunden skriven av min man Henrik Tikkanen nångång på 1970-talet. Hufvudstadsbladets recension slutade med ett beklagande: "Trots allt lyckades han inte lösa alkoholismens gåta."

Det blev ingen genial lösning på problemen kring lärarutbildningen i Umeå heller. Men roligt har det varit.

Kurze Einleitung

När jag föddes var min pappa, Gösta Cavonius hette han, nybliven fil.mag. Han hade utbildat sig vid folkskollärarseminariet i Nykarleby och arbetade som slöjdlärare medan han läste på magistergraden, och som folkskollärare medan han skrev sin doktorsavhandling om *Folkskollärarnas föregångare i Finland*; han disputerade 1945, strax efter fredsslutet, då var jag tio. Så blev han folkskolinspektör i Helsingfors, skolråd vid det som i Finland hette Skolstyrelsen (Skolöverstyrelsen i Sverige) och chef för dess svenskspråkiga avdelning. Han var den som på finlandssvenskt håll var grundskolans främsta tillskyndare; detta gjorde honom till Svensk-Finlands mest avskydda profil – under en följd av år schavotterade han dagligen i huvudstadspressen, måltavla för de tongivande konservativa elementen. Han var docent i pedagogik vid Åbo Akademi och överlärare vid Social- och kommunalhögskolan, tillsammans med min morbror Gunnar Stadius konkurrerade han om pedagogikprofessuren vid Helsingfors Universitet. Lyckligtvis fick ingendera den, det var svårt nog ändå för mamma.

Mamma, Margit hette hon, var folkskollärare, utdimitterad från Ekenäs seminarium. Hon undervisade på lägstadiet till sin död 1964, var en gudabenånad pedagog vars grånade elever fortfarande blir lyriska när de minns henne. Hon var okonventionell och innovativ, hade litteraturen och musiken i familjen, en sprakande intelligent och komplicerad person, skolan var hennes liv. Hon höll kurser och föreläsningar för sina kolleger, skrev läroböcker främst i modersmålet tillsammans med författaren Solveig von Schoultz, pappas klasskamrat på seminariet. Jag har alltid trott att mamma egentligen hade tänkt skriva skönlitterärt också fastän hon aldrig hann fram till det – det är väl (b.a.) därför jag gör det.

Farfar var folkskollärare, farmor och han hade sju barn. Alla de tre döttrarna blev folkskollärare, de två äldsta sönerna blev folkskollärare och gifte sig med folkskollärarinnor. De två yngsta sönerna var tvillingar – en blev dipl.-ingenjör, den andra jurist, ingenjören gifte sig med en gymnastiklärare.

Morfar var journalist, han arbetade för Finlands självständighet under de första åren av 1900-talet. När marken började bränna under fötterna på honom flyttade han till Sverige där

han grundade folkhögskolor och umgicks med nykterhetsfolk och konstnärer, Uno Stadius hette han. En av mina morbröder var professor i nationalekonomi, en annan pedagogikdocent, gift med en folkskollärare (från Kiruna!) ...

Mamma provade ut texter för läseböckerna på oss tre barn, ville man ha råd kring livets problem såg mamma upp från häften och arbetsböcker och sa: "Jaa lilla vän, gör nu precis som du själv tycker ... Och kan du tänka dej vad Gunilla sa idag på religionstimmen ..." Pappa var övertygad om att alla mina kamraters föräldrar kollade hur stor veckopeng jag hade och när jag skulle vara inne om kvällarna innan de slog fast sina egna principer – faktum är att jag är rädd för att de flesta av dem inte hade en aning om det han alltid hänvisade till, sin "ställning". Över mig som den äldsta låg ständigt trycket att vara ett föredöme: för min familj, för mitt modersmål, för min folkgrupp, för mitt land – tala om tyngd över axlarna –

Det enda min syster, min bror och jag visste när vi växte upp var att lärare skulle vi inte bli, aldrig nånsin.

Alla har vi hamnat i katedern iallafall, åtminstone tidvis: min syster som överlärare i psy-

kologi vid Social- och kommunalhögskolan, min bror som konsult och föreläsare för näringslivets toppar, jag som gymnasielärare i modersmålet (svenska) och som rektor för Helsingfors Stads Svenska Arbetarinstitut. Generna sitter där de sitter.

Iochförsig är detta möjligen en onödig utvikning – om inte skolvärlden och pedagoggärningen skulle sitta så djupt i hjärna och blodsystem att de förmodligen har varit mera avgörande än jag har insett i livets olika skiften. Uppfostrargärningen. Påverkningsmöjligheterna. Entusiasmen för yrket, kärleken till eleverna, optimismen inför människans utveckling och framtid, tron på förändringspotentialen. Och tvånget att vara duktig, alla (?) pedagogbarns förbannelse.

Naturligtvis finns det lärare på min väg som jag har tyckt hjärtligt illa om. Men jag har alltid haft lika många att se upp till och gilla. På det hela taget: jag älskade skolan. Jag tyckte det var toppen att studera svensk litteratur, nordisk filologi och engelska vid Helsingfors Universitet; latinet som då var ett nödvändigt ont för alla humanister var en stor njutning som man inte vågade tala högt om för att inte bli lynchad. Jag

gillade enormt mycket att vara lärare fast jag höll på att dö av överansträngning som småbarnsmamma bland uppsatshäftena – 27 lektioner i klass per (sexdagars-)vecka!, gymnasieklasser på 44 elever – och gå till botten i de administrativa och politiska sjuttiotalsvirvlarna under min tid som chef för Finlands största läroinrättning med svenska som undervisningsspråk, det ovan nämnda Arbis.

Jag engagerade mig tvåhundra procentigt i mina fyra barns skolgång – inte minst i min yngsta dotter Sofias kamp med inlärningsproblem skuggade av det som numera heter DAMP, i hennes fall utökat med en lindrig utvecklingsstörning. Hon hade aldrig en kompetent lärare i särskolan där hon gick.

Inte minst Sofia och hennes svårigheter har fått mig att undra om inte det som slutligen kräver allra mest i form av ämneskunskap, didaktik och metodik är att lära en lätt förståndshandikappad unge att läsa innantill och klara att räkna plus och minus till hundra med självkänslan och livsglädjen i behåll ...

Allt detta ingår i mina utgångspunkter. Plus att jag under nästan trettio år av mitt liv levde

tillsammans med en man som var oerhört briljant, oerhört verbal, oerhört kreativ, oerhört sårbar, oerhört snabb i repliken och oerhört högljudd och dominant. Kanske var det egentligen så att jag ställde mig i katedern under tretton år av mitt liv för att äntligen åtminstone inom mig få uttala orden:

– Här är det JAG som TALAR!

Men det är ju länge sedan. Småningom var klassrummet inte längre en garanti för att slippa bli avbruten – då började jag skriva. På den vägen är det.

Vad mina faktiska insikter i aktuell lärarutbildning beträffar motsvarar de rätt bra de önskemål Daniel Kallós hade: jag kunde ha trillat från månen när jag landade på campus i Umeå i höstas.

Det Alla vet Allt om: skolan

Mottot:

Dem flesta av de som arbetar här är engagerade och duktiga. – Den undermåliga medelstilldelningen förstör vår utbildning och hotar på sikt rättssäkerheten!

Anders Bergsten,
F.d. ordf. i Juris kandidatstuderandenas
riksorganisation. DN 11.12.2000

Om man inte visste det förut har det sannerligen blivit klart via mediedebatten den här hösten: ingenting är mera gemensamt för oss alla än skolan. Vi vet alla allt om hur den är och hur den borde vara. Alla har vi gått i skola nångång, alltså är vi alla experter.

Följer man med massmedierna vet man var syndabocken finns till all världens olyckor idag: skolan. Det är skolan alla skriker på när nånting inträffar, skolan ställs till svars för allt unga människor ställer till med. Lärarna flyr fältet. Studenterna avbryter studierna. Nyrekryteringen är ett problem. Ungarna kan allt mindre och trivs allt sämre. Mobbning, skolkniv, depressioner. Eleverna attackerar sina lärare. Drastiskt nedskurna anslag både i skolor och högskolor – det är ingen hejd på rubrikerna. Får man tro dem är det verkligen katastrof.

Och om Anders Bergsten som levererat praktgodorna i mottot ovan är det ringaste representativ för studerande som inte bara avlagt studentexamen utan dessutom lyckats bli juris-

kandidater och till och med tagit på sig en ordförandepost bland de sina så är det verkligen ingen mätta på katastrofen. Om den nu sedan huvudsakligen har med "medelstillelningen" och dess "undermålighet" att göra är en annan sak. Fast i sak har han ju rätt – om han bara hade fått lära sig att inte skymma sikten för det han vill förmedla med en formidabel språklig otymplighet.

Det är bara det att sensationsuppgifterna i allmänhet är ensidiga, det finns siffror och undersökningar som faktiskt talar ett annat språk än utropstecknen i medierna. Det har inte ingått i min uppgift att läsa in mig på dem men enligt upplysningar jag fått är det inte flera studerande som avbryter lärarutbildningen än annan motsvarande utbildning. Inte flera lärare än andra yrkeskategorier som byter jobb. Problemelever har det alltid funnits, Caligulorna har däremot garanterat blivit färre i katedrarna. Och framför allt:

säg mig den yrkeskår som har större entusiasm för sin gärning än lärarna! Både då och nu, både här och där. Rent generellt.

Det kan för all del ha mera med människosorten än med förmäner inom yrket att göra

men utan att idealisera mer än måttligt vågar jag faktiskt påstå att lärare är ovanligt hängivna och slitstarka personer, vad det nu sen kan bero på.

Trots allt, nästan går det inte ihop. Å ena sidan de skräckinteriorer som målas upp i Ordfront Magasin 6/2000, å andra sidan den inblick vardagen på campus i Umeå gav mig under ett antal längre och kortare besök. Det är självklart att nedskrotningen av de nordiska välfärdssamhällena har haft ödesdigra följder och att goda råd sannerligen är dyra om vi ska undgå de allvarliga klyftorna mellan oss och dem som tycks öppna sig överallt i egocentricitetens och individualismens tidsålder.

Men det finns moteld.

Det är alldeles påtagligt att engagemanget för undervisning och utbildning är odiskutabelt både bland lärarutbildare, forskare och studerande i Umeå. Också om stämningen givetvis varierar från universitet till universitet och Umeå inte minst när det gäller just Pedagogiskt arbete går i tåten förekommer garanterat entusiasm och insatser också på annat håll. Med eldsjäl av detta slag kan det bara inte gå helsnett för skolan i Sverige, i Norden!

Den gåtfulla strukturen

För den som dimper ner från månen är själva organisationsmodellen inom det pedagogiska fältet på Umeå Universitet det första – och eventuellt största – frågetecknet. ”En sammanjämkning av seminariekultur och akademisk kultur” formulerade någon det skeende som tycks vara i full gång – i endel sammanhang förefaller samarbetet att fungera mycket bra, man har tät kontakt och stimulerar varann både genom olikheten i utgångspunkterna och genom den övergripande gemensamma målsättningen. Utmaningen är både intellektuell och känslomässig, det måste gå, hur ska det gå att få ihop detta? Ibland kändes klyftan som ett isigt golvdrag, svar att konkret fänga in och peka ut. Det drog. Åt olika håll, osynliga sprickor rann upp och underminerade mitt framför fötterna. Jag förmodar att revirtänkande, traditionstrohet, nydanarnit, personkemi dansar runt och ger varann tårnar – förmodligen handlar det ändå om ett övergångsstadium där stöttestenarna småningom kommer att rundas av. Alla är påtagligt överens om målet: att baka så bra lärare som möjligt. Att skapa en skola för framtidskrav som ännu inte kan formuleras.

I arbetet på sammanjämkningen är det inte mycket man som utomstående kan tillägga. Det är en utmaning att hitta de gemensamma nämnarna i en utbildning som ska gå att tillämpa likaväl i förskolan som i gymnasiet, i de kreativa ämnena och i den mest teoretiska matematikundervisning, inom särskolan och för elever med utpräglat intellektuell begåvning. En skola för alla är en underbar vision – men den ger mig svårarbetvningliga skräckrysningar: hur ska denna vackra framtid kunna realiseras utan att det sker vare sig på svagastes och/eller de mest genialas bekostnad: båda kategorierna ställer särskilda krav, det ena inte enklare att bemästra än det andra. Dessvärre är den mest briljanta ämnesspecialisten inte nödvändigtvis den som har den bästa intuitionen för svackorna i en svag elevs utrustning – medan osäkerhet i behärskandet av själva stoffet kan få en aldrig så skicklig pedagog att mista greppet om undervisningssituationen. Vi har väl alla exempel ur egen erfarenhet på båda sortens tillkortakommanden. En truism i sammanhanget är att det mesta slutligen förefaller hänga på lärarpersonligheten: endel är födda med en självklar auktoritet som förefaller klara praktiskt taget vilken teoretisk underbyggnad – eller brist på en – som helst. Det är de som är eldsjälarna, karismatikerna,

dedär som har överblick, säkerhet och fantasi nog för att lösa alla de tusen oförutsedda situationer som uppstår närsomhelst i varje klassrum på alla nivåer.

Kreativitet – nånting man kan lära ut?

Vad handlar det slutligen om?

Vad gör en lärare till en oförglömlig personlighet?

Intelligens, intuition, psykologi, humor. En sund självkänsla. Fantasi. Inlevelse. Förmåga till gränsdragning. Är detta överhuvudtaget nånting som kan läras ut? Eller handlar det om egenskaper som är medfödda? Lite jämförbart med den skepsis som skrivarkurserna har väckt. *Skapande svenska* och vad de allt heter, författarskolorna vid universitet och folkhögskolor, omgivna av misstro inte minst bland de aktiva författarna själva – kreativ begåvning, är det nånting man kan lära sig på ett universitet? Numera har kritiken blivit allt mera lågmäld allteftersom nya förmågor med rötter i skrivarkurserna inhöstar beröm och utmärkelser (fast är de inte lite väl likriktade? som gjorda för prisnämnderna ..? mumlar det djupt inne i leden).

Det man däremot säkert kan få tips om är den säkerhet som behärskandet av stoffet ger i alla väder, i alla yrken. De utforskade vägar till kunskapsförmedling och överföring, till lust att lära som finns och som spännande forskningsprojekt är i full färd med att kartlägga och fundera ut. Ju mer man behärskar dess bättre, dess större frihet kan man ta sig. Kunskap har ännu aldrig skadat – vare sig lärare eller konstnärer. Och frågan är om det förresten inte finns gemensamma nämnare hos båda kategorierna nänstars i de här trakterna –

nänstars där det handlar om mod att vara sig själv, att kasta sig ut utan skyddsnät, att inte ha alltför stor respekt för auktoriteter. Att tro på fantasin. Att aldrig ta nånting för givet. Att ta risker, varje stund.

Johan Lithner nämnde nånting om att man avlyssnat förskolbarn för att få nya infallsvinklar på lärarutbildningen – vad blev resultatet? Nånting av Rousseau, Ellen Key? Den nygamla tanken att undervisningen ska utgå från barnen, från deras frågor? Ge oss vuxna andra infallsvinklar, inga förutfattade meningar. Inte ens en videotillvand förskolgeneration kan vara grundförstörd, glädjen att få ta emot annat än färdig-

tuggat måste vara överväldigande. Förskolebarn som förebilder för lärarutbildare är kanske inte det sämsta?

Annars associerar jag till ett par veckors auskultering i Steinerskolan i Helsingfors för decennier sedan; jag skulle sadla om från journalistik till pedagogik, Steinertillämpningen var relativt ny och lite modebetonad i Finland – detta var 1961: endel intellektuella föräldrar placerade sina barn i den växande Steinerskolan i förhoppningen att göra konstnärer (?) av dem – jag ville se med egna ögon.

Och jag såg. Det var en skillnad som på natt och dag mellan de klassrum där en lärare med fast grepp om undervisning och elever höll till och rummet bredvid där totalkaos rådde med en hjälplös och flummig vuxen och ett antal panikslaget förvildade ungar. Teorierna i all ära men det var helt på lärarens personliga förut-sättningar det hängde. Hm?

Till det mest tragiska inom hela skolans värld hör att vara tvungen att konstatera den förvandling de allra flesta elever genomgår under sin skoltid: från att ha varit andlöst förväntansfulla inför skolstarten, spontant påhittiga,

nyfikna och levande personer som sex-sjuåringar utvecklas många till häglös ligkiltighet eller går ut skolan hatiska och uppdämt upproriska.

”Tolv år av kränkning” sammanfattar Agneta Pleijel sin syn på skoltiden i antologin *Bakläxor* redigerad av Lena Persson (Hammarström & Åberg 1989), förtryck och översitteri talar Sun Axelsson om i Peter Curmans *Skolhat* (W&W 1966) medan hon ger en betydligt mera nyanserad bild av sin skolgång när hon återkommer i *Bakläxor* – vändpunkten kom när en lärare såg henne som den hon var. Claire Wikholm är den enda av alla de medverkande antologiförfattarna som erkänner en kärlek till skolan. Den var tryggheten i livet, den var Lärare och Elever, dvs De och Vi. Och det fanns regler, Deras regler och Våra regler. Ändå gör hon en tväromvändning i sista stycket i sitt bidrag: ”Jag älskade skolan. Men jag mår illa idag när jag tänker på den – jag känner en djup skam över mig själv. En skam över att ha varit en anpassling.”

Liknande tankegångar finns hos Agneta Pleijel: ”Man visste inte vem man var. Ändå var man tvungen att försvara sig mot alla försök att göra en till något som man inte var.” De plågsamma skillnaderna i livet låtsades skolan inte

om, den gav inga redskap att bearbeta dem: ”Klyftan mellan det som faktiskt existerade (skillnader, gränser, klasser, olika sorters språk, mot-sättningar) och de kunskaper skolan hade att förmedla var så stor att skolämnena tyvärr framstod som något helt abstrakt.”

Så ska vi INTE ha det. Inte i den skola där våra barn och barnbarn ska gå. Men så kommer den ju också att vara präglad av de blivande lärare som idag vandrar omkring på campus i Umeå fulla av förväntan inför sin yrkesgärning!

Läraryrollen

Var kommer då de förvånande uppgifterna från om att lärarna har minst intresse att följa med utvecklingen inom sitt område av alla undersökta yrkesgrupper? – läkarna som i lika hög grad kan skylla på stress och överlånga arbetsdagar förutom på de minskade resurser som drabbat både vården och skolan var aktivast. Kan det handla om ständiga omstruktureringar, nya uppgifter, ändrade krav, osäkra ramar som gör att man till slut förser sig med skyggglappar, blundar och traskar på i gamla spår? Också den sortens lärare har man förstas stött på –

men är de särskilt vanliga?

Man kan knappast tänka sig ett mera krävande yrke än lärarens – på bricka dagen lång, alltid utsatt för kritiska blickar, med en påverkan som sträcker sig livet ut om det vill sig och med en gärning som omfattar allt från etiska grundprinciper och deras praktiska tillämpning till avancerade ämnesinsikter, ständigt underkastade förändringar och omprövningar.

Idag är kraven om möjligt ännu fler än förr. ”De (lärarna) borde nästan ha klonade rumpor så de fick sju åtta skinkor för alla stolar de ska sitta på. De ska styra en grupp men lära individen. Se till läroplanen och upprätta sociala mönster. De ska vara förtrogna men också utdela stenhårda slutgiltiga omdömen. De ska vara förebilder men stå för impopulära sanningar. De ska rätta proven noga och de får på huden om det förekommer mobbning.” (Johan Berggren i radiokrönikan, DN 24.11.2000)

Får lärare tillräckliga möjligheter att få in, inte bara ge ut? Likaväl som man som skrivande människa är absolut beroende av läsning, som föreläsare direkt törstar efter tystnad, att slippa höra sin egen röst uttala förnumstigheter, var åtminstone jag som lärare mycket sugen på att få sätta mig tillrätta och lyssna – och att sedan

kunna kasta mig ut i en diskussion med likasinnade kring stort och smått i teori och praktik i vår gemensamma vardag.

Har lärarutbildarna själva tid för småprat sinsemellan, för diskussion och debatt och för fortbildning? Mina två snabbbesök i skolor i Umeå i samband med praktiklektioner gav mig intrycket att det inte just fanns någon ostörd arbetsmiljö för lärarna att ta igen sig i mellanvarven, förbereda lektioner, samla upp sig – prata med kolleger. Ändå finns ju lärarrum ute i skolorna, om än trångbodda som det föreföll.

Än lärarutbildarna? Ordnas gemensamma seminarier, diskussioner, möjligheter till tankeutbyte? Den akademiska miljön är oöverblickbart vidsträckt, de olika husen och gångarna helt förvirrande när man (med dåligt lokalsinne) traskar trappor upp och trappor ner, avstånden föreföll ibland stora – men trots det var det förvånande att t.ex. företrädare för olika ämnesinstitutioner och lärarutbildare tillochmed i samma (?) ämne inte nånsin hade träffats i denna gemensamma akademiska miljö ...

”Lärare är förändringsbenägna” står det, understruket, i mina oktoberanteckningar från Umeå.

Just därför känns det extra viktigt att tala om grunden, utgångspunkterna. De klassiska idealen rentav – utan bakgrundsinsikter är vi inte bara historie- och perspektivlösa, vi är rotlösa, lösryckta. Bl.a. därför var det en glädje att få tal del av Lars Andrees inspirerande och koncisa föreläsning om Descartes som gav förvånansvärt många aktuella associationer.

Inte heller de studenter som fördjupade sig i Aeneiden tillsammans med Anders Persson föreföll att ha besvär med att se det relevanta i de sekelgamla frågeställningarna och grundproblemen – ännu en åskådlig påminnelse om att dagens ungdomar inte får undervärdas: får de chanser till fördjupning under stimulerande ledning är det påtagligt hur mycket de får ut både personligen och med tanke på sitt framtida yrke. Där det sannerligen kan behövas fast mark att stå på.

Läraren ska se till att eleven behärskar det pensum som är fastslaget. Samtidigt handlar det minst lika mycket just om att inspirera och stimulera, att inte släcka den nyfikenhet som kanske är det mest utmärkande för alla de små förstaklassisterna som fulla av entusiasm sätter sig i skolbänken för att inleda vägen till vuxenliv och

samhällsfärdigheter. Den nyfikenhet som är utmärkande för alla människor som inte stagnerar, oberoende av ålder och inriktning för övrigt. Hur ska bara en sådan motsättning tacklas: kontroll å ena sidan, stimulans och inspiration å den andra? Å ena sidan den auktoritet unga människor behöver, å andra sidan engagerande möten mellan personligheter i ett ta och ge som alltid människor emellan.

(Också här en parallell till värden: socialarbetarna som ena sidan ska se till att utbetalda bidrag går till personer som kan utnyttja dem rätt, å andra sidan fungera som förtrogna och inspirerande föredömen och hjälp i nöden – hur ska exempelvis förståndshandikappade mammor kunna lita på den som har som uppgift att ge handtag för att deras barn ska få den vård de ska ha, om hon samtidigt har ett avgörande ord med i laget när det gäller samhällsomhändertagande av barnen?)

Man kan heller inte bortse från att förutsättningarna idag är helt annorlunda än de var för ett par decennier sedan, före it-världen, före videofilmerna. Förr kunde elever tänkas hålla sig stilla de 45 minuter en lektion då pågick, numera är de vana vid snabba klipp i alla avse-

enden, att rusa runt och ryckas med av ständiga tempoväxlingar i en alltmera snuttifierad tillvaro som finns med som modell också under 40-minuterslektionerna. Varje tidsålder återspeglas i den musik den helst och mest lyssnar till – det är inga fugor av Bach som anger ton och tempo idag, Primal Scream och Exterminator ("kaos och spikrak räls samtidigt"), Eminem och Electric Wizard står det på barnbarnas önskelista idag. Hårda bandage, häftiga växlingar. Upp och iväg. Öronbedövande, tinnitusskapande. Hur ska det bli tid – och tystnad! – för eftertanke och reflektion för den som lever i Capletons, brandmannens takt? I diskoflimrets epileptiska tid.

Mycket riktigt: minnesfunktionerna hos dagens studenter är betydligt sämre än hos tidigare generationer, konstaterar en av de erfarna handledarna, Kerstin Lindgren. Det är ett här-och-nuperspektiv som gäller medan den distansering som där-och-då förutsätter ofta saknas. Ändå krävs överblick, sammanfattningar, helhet om utbildningen ska vara effektiv.

Och i det sammanhanget: ökar inte otryggheten och rotlösheten för eleverna när de inte längre har en bestämd klassrumsmiljö att hålla sig till och bo in sig i på högstadiet? Ofta får

man lov att byta skola efter lågstadiet, ersätta en miljö där man möjligen gått sedan förskolan för en främmande skolenhet med nya lärare och obekanta rutiner där man plötsligt degraderas från störst och ovanpå till att vara ny och yngst och ovan – och samtidigt finns inte ens en egen vrå längre där man hör hemma. Och detta just vid tröskeln till puberteten! Man behöver inte vara mormor till en Anton på 13, skonummer 45, för att oro sig ... ("Jag hatar mänskorna. Jag hatar hela världen.")

Vad de intressanta projekt beträffar som växer fram som bäst och som tar fasta på processerna vid undervisning och inläring, utbildning, kunskapsförmedling kan jag inte påstå att jag begrep ens huvuddragen: att det i många avseenden är helt nya områden som mutas in, befriande annorlunda perspektiv som öppnar sig känns uppenbart och stimulerande. Det förefaller mycket riktigt att lärarpraktik är en merit, rentav en förutsättning (?) för att man ska antas som doktorand i Pedagogiskt arbete; en forskning som syftar till att utveckla undervisningen kan givetvis inte ha för nära anknytning till praktisk klassrumsvardag. Den vägen går det förhoppningsvis också att med tiden överbrygga motsättningarna mellan de olika

världarna inom pedagogiken. Det viktiga är att diskussionen pågår.

Vem blir lärare? Varför?

En central fråga lyder: Vilka väljer att bli lärare idag? Vilken bakgrund har studenterna, hur ser de själva på sin uppgift? Är det ungdomar som inte har lyckats bli antagna till en populärare utbildning (vadå tillexempel?) som samlas inom lärarutbildningen där det – i vissa ämnen – finns bara alltför gott om studieplatser? Och vad gör endel ämnen (typ: engelska) vilt populära med långt flera sökande än studieplatser medan andra närliggande (typ: tyska) förgäves försöker fylla sina studentkvoter? Status igen – tv och filmer och popvärlden och USA som störst-rikast-vackrast? Vad med EU och Bryssel, det nya Europa, har franskan och ryskan fått ett uppsving? Den nordiska dimensionen? I förbigående: för den som har språket som arbetsredskap och kommer från en minoritets-språkmiljö är den nordiska gemenskapen inte bara fraser – den är ett överlevnadsvillkor. Inte minst när man dagligdags konfronteras med ord-följder påverkade av majoritetsspråket, med felaktiga prepositioner, med ordagrant översatta idiomatiska uttryck är man på sin vakt mot alla

som ser mellan fingrarna för klumpigheter i modersmålet –

det är där allt börjar. Och slutar –

Min snabbgallup bland studenter jag snavade över på campus stödde inte ett ögonblick uppfattningen om läraryrket som en nödfallsutväg: tvärtom. Det var ett kall som man länge haft siktet inställt på. Man ville påverka. Tyckte om unga människor. Ville dela med sig av sin egen entusiasm för det ämne man skulle undervisa i. Ville vara med där det händer. Flera nämnde att någon av deras egna lärare hade haft en avgörande betydelse för dem under skoltiden och att den respekt och beundran de kände hade lett dem mot lärarbanan.

Någon av dem som höll en praktiklektion kände sig fortfarande osäker på sitt yrkesval – i det sammanhanget kände jag mig första gången verkligen övertygad om att den väg lärarutbildningen i Umeå slagit in på med praktisk klassrumskontakt från första början är den riktiga. Minns skarorna av planlösa humanister från min egen studietid, dedär som nötte föreläsningssalarna utan att ha en aning om vad deras akademiska examen slutligen skulle användas till nångång

om flera år – bara för att sedan hamna som auskultanter på Normallyceum, med långa tänder eftersom ingenting annat än katedern tycktes skynta vid slutändan – och väl där kändes det ofta för sent att sadla om.

Praktikhandledarna är förstås avgörande inte bara som positivt föredöme, modell och inspiration utan också när det gäller att avråda den som förefaller ha minimala förutsättningar att utvecklas till en bra lärare.

Vilka lärare minns vi själva bäst från vår skoltid? Personligheterna, de som fyllde klassrummet med sin närvaro. Engelsklektorn, liten, späd, närmast anorektisk, ytterligt närstynt med tjocka glasögon, höll vår stora disparata 42-elevsklass i ett järngrepp, sänkte rösten om oro uppstod näntans så man fick lov att spanna sig för att uppfatta – vi var den första klassen som läste engelska som första främmande efter det andra inhemska (dvs finska i de finlandssvenska skolorna), skillnaden i ålder mellan den äldsta och den yngsta (jag) var sju år i denna första efterkrigsårgång. Men Lunkan fick oss att skriva brev på engelska efter bara en knapp termin, när hon långt senare blev vår klassföreståndare i gymnasiet matade hon C-vitaminer i oss och

rekommenderade yllebyxor så vi inte skulle få blåsa katarr till studentskrivningarna: det var inte bara vår egen ära som stod på spel. Det var mycket vi hade att försvara. Tillsammans. Och det visste vi hela tiden. Vi drog åt samma håll.

Eller matteläraren i denna flickskolans korta mattekurs, en rundlätt farbror med klockked över rondören. Men han hade en varm humor, ingen behövde känna sig oduglig och omöjlig trots att förutsättningar fanns. Och finskläraren: "Är en ung man inblandad? Isåfall står objektet i partitiv – man kan aldrig veta säkert med unga män..." – en grammatikregel man aldrig blir för dement för att minnas.

Kulturpersonligheterna, rektorerna Karin Allardt-Ekelund, Runebergforskare, gift med Författareföreningens ordförande Ragnar Ekelund, och Ebba Munsterhielm, biolog och liksom Karin A-E en stor nordist med ständiga kulturbesök från de andra länderna och ett utbyteselevexperiment mellan Stockholm och Helsingfors anno 1948 – pensionerade engelskprofessorn vid Stockholms Universitet Gunnell Fischerström-Melchers och jag, pionjärerna, firade femtioårsjubileum för vår slitstarka vänskap för två år sedan – Och omvänt, skräcködlan

SM som brast i gråt av rörelse varje gång hon läste Karlfeldts *Lilla lättingen min, lilla tättingen min* – vad vi tyckte hon var löjlig! En ogift gammal (?) hästhalva som höll på att förstöra mitt litteraturintresse fast jag levde med böcker dag och natt. "Glöm aldrig ditt svenska modersmål!" var hennes avskedsord till mig när våra vägar äntligen skildes. Jag?! Glömma modersmålet?! Håll i mig.

De ökända finsklärarna Mimmi och Tonttu i var sitt privatläroverk som förpestade skolgången för generationer helsingforsbarn genom sin kadaverdisciplin och sina omänskliga krav på utantilläsning av den finska grammatiken, ja hu.

Och ett nyare exempel: särskoläraren som inte tillät miniräknare för sina elever trots deras påtagliga svårigheter för abstrakt tänkande, "Det blir för dyrt". Vi ordnar en programkväll, en basar, vad som helst som ger oss den minimala lilla summa som behövs för tolv miniräknare! "Nej det går inte." Förslaget att lyssna på Winnie the Pooh på medförd kassett istället för att traggla på med Anne's parrot avvisade han med repliken: "Den har jag redan hört, lägg undan den!" Håhå. Men som motvikt fanns den unga lilla textilläraren, inte behörig men fylld av entusiasm och med stor

inlevelse i ungarnas personer och problem, mer än tjugo år efteråt skickas julkort kors och tvärs.

Vad är den gemensamma nämnaren? Personligheten. Inlevelsen. Engagemanget. På Mimmis och Tonttus ämneskunskaper var det inget fel men föga hjälpte det alla olyckliga offer för deras nit.

"Kan kulturen överleva lärarutbildningen?"

Hade ju gärna stått för den ovan citerade koncisa formuleringen själv men den hör till alla de formuleringar som rann ur Daniel K. bitida och sent, surprise surprise... Rätt har han, detta frågetecken är en av de springande punkterna. Så att säga.

Hur ska utbildningen kunna ge de blivande lärarna en självklar kulturell förankring som genomsyrar deras gärning och ger möjligheter till kritisk distans oberoende av ämnesval och stadium? Ingen ytkrackelerande inlörd fernissa utan den livsluft som aldrig behöver ifrågasättas.

Rinkebymodellen med skönlitteratur som nästan enda läromedel i skolan låter som en önske-

dröm för en humanist, Norrlandsoperan som samarbetspartner vid dramaundervisningen i lärarutbildningen i Umeå kan omöjligt vara annat än inspirerande. Bengt Malmros´ drama-studenter bar syn för sägen: en sällsynt aktiv grupp trots att de var så många att luften tog slut. Är något studieprojekt mindre lyckat är det kanske bara bra – man lär sig mängder inte bara av egna dyrköpta misstag utan minst lika mycket också av andras. (Jag går alltid och lyssnar på författarkolleger som berättar om sina böcker – och det är inte alltid enbart av intresse för böckerna de har skrivit ...) Och apropå det – ähör studenterna numera aldrig varandras praktik- lektioner? Det var en eklut som gav värdefulla insikter på min tid: ”Magistern sa *sätillvida* sju gånger och *hasade* fram och drog fötterna efter sig framme vid tavlan ...” Hon som var måltavla för överlärarkritiken minns den fortfarande med fasa fyrtio år senare men vi andra aktade oss också noga för att nånsin *hasa* omkring inför klass.

Fram för Kafka och Homeros, Peter Høeg och Bodil Malmsten, in med teater, musik, konst och lyrik i läroplanerna för förskolelärare, naturvetare, specialpedagoger och språklärare. Vem kom ihåg att Aeneiden har detta tema av eld och passion i Fjärde sången? Är det inte nån-

ting en kemilärare har nytta och nöje av länge i undervisningen? De klassiska myterna, naturfolkens – inuiternas tillexempel – myter som lär vara världens rikaste. ”Trä, sten och vatten i barnböckerna” – briljant inte alls bara som avhandlingsämne i kombinationen svenska-slöjd utan som annorlunda infallsvinkel för religionshistoriker och hushållslärare (finns såna längre?). Alla dessa spännande inmutningar med nya infallsvinklar borde leda till en generation av inspirerande tvärvetenskapliga mångsidiga gränsöverskridande ifrågasättande pedagoger!

Tulipanaros! För så får jag höra att blivande svensklärare ska klara av didaktiken för lyrikundervisningen – lyriken i bestämd form, världslyriken, den svenska lyriken, den klassiska lyriken, de finlandssvenska modernisterna, Frostenson-Jäderlund-Arne Johnsson! – på ett seminarium à fyra timmar!! Hur är detta tänkt egentligen? Är det överhuvudtaget tänkt?

De estetiska ämnena och deras akademiska grund är ett för stort problemkomplex för mig att greppa – jag har inte ens frågor att komma med. I Finland har en bildkonstnär, Riitta Nelimarkka, uppmärksamats stort i år sedan hon skrivit en doktorsavhandling om tre egna utställningar, fått

den godkänd för tryckning vid Konstindustriella högskolan men underkänts vid disputationen. Om jag har förstätt debatten rätt är det just det skapande elementet, sin egen kreativitet, hon har försökt akademisera – om detta är rena vansinnet eller en ny dimension inom det vetenskapliga tänkandet är jag inte människa att ha en åsikt om, åtminstone utan kännedom om vare sig avhandlingen eller disputationens enskildheter.

(PS i skrivande stund: Nelimarkkas avhandling godkändes senare med lägsta möjliga vitsord (approbatur) i examensnämnden där hon överklagat. Förhållandet konst-vetenskap ska nu omprövas vid högskolan).

Om fallet Nelimarkka har någon som helst relevans för lärarutbildningen inom de praktisk-estetiska ämnena är förstas frågan.

Jag lämnar den hängande i luften.

Stress, splittring, jäkt, tidsbrist – det enda som rår på denslags är faktiskt Konsten. Kulturen. Obligatorisk lyrickläsning anbefalles. Ju mindre de blivande lärarna har med sig i bagaget från sin egen bakgrund dess viktigare är just den här biten. Medicinarna tar till skönlitteratur, juristerna läser

romaner (inte bara deckare!) som ett led i utbildningen. För lärare är det oundvikligt. Livsviktigt.

Också som motvikt mot skolans vardag ibland har jag en känsla av –

Det svåra är förstas att få nyfikenheten, lusten till konst och kultur väckt där den inte ingår i det medförda bagaget. Det lär finnas blivande svensklärare som aldrig läst lyrik ...

Ett gammalt beprövat medel är att inympa läslusten med modersmjölken: läsa böcker för spädbarn, bokstavligen. Pekböcker, de svaröverträffade Inger och Lasse Sandberg, Mumin, Alfons Åberg – utbudet är enormt och fantasi-eggande och småbarnen älskar närheten till en bokläsande vuxen, innan man vet ordet av är en svårutrotad vana planterad: ung eller gammal – omöjligt att somna utan Bok.

”Skolan ska sätta läsfärdigheten i centrum” – JA! Utan goda möjligheter att tillgodogöra sig skriven text är man såld i vårt samhälle, övar inte upp argumentation, kan inte göra rätt för sig, ramlar totalt mellan stolarna. Skillnaden mellan att klara sig och att dingla nånstans i utkanterna utan inflytande över sitt eget liv har

faktiskt med lässkickligheten att göra i överraskande hög grad. Där har skolan svikit eleverna. Att kastas ut i samhället utan läsfärdighet trots genomgången läropliktskola är nånting som bara inte borde få vara möjligt. När hela skönlitteraturen finns att tillgå, material för fantasi och eget skapande. Hög kraven, ordentligt. Också för studenterna, i deras eget intresse och till kommande generationers fromma.

Besök av konstnärer och författare? Naturligtvis inte alls bara inom de givna ämnesområdena utan överallt, hela tiden. Över alla gränser och så oväntade krocker som möjligt!

Lärarnas status

Och vad kan den akademiska lärarutbildningen göra för att höja lärarnas status?

Utifrån sett verkar yrkesgruppens status vara central för problematiken inom hela skolvärlden. För rekryteringen av lärarstuderande, för innehållet i utbildningen, för trivseln och arbetsmöjligheterna när man väl är ute på arbetsplatserna, för självkänslan och avlöningen. När jag var ung var det medicinska fakulteten och Tekniska Högskolan som drog till sig det som hos oss kallades för sexlaudaturstudenterna,

(fyra obligatoriska ämnen i studentexamen + max. två extra med högsta betyg i samtliga: kunde räknas på ena handens fingrar varje vår på den tiden); i handelshögskolorna och agroförst hamnade de som hade de sämsta betygen. Numera är det sen länge en ekonomisk utbildning finansvalparna har i botten, förutom de som går via it-utbildning och den vägen slussas vidare till Nokia. Medan både läkar- och lärarkåren sitter i lönegropen och följaktligen blir alltmera kvinnodominerade och utslitna.

Vad är detta för urgamla könsrolls- och tjamönster? Hur ska vi komma ur dem anno 2000?!

Finns det någon patentrösning för att få tillströmningen till lärarutbildningen att mångdubblas på grund av yrkets popularitet? Och är det ett kriterium, är det önskvärt?

Hur ska lärarna marknadsföras? Hur få ut eldsjälarna i skolorna? Hur få lärarlönerna att motsvara den avgörande nyckelroll uppfostrarna, föredömena, präglarna av de nya generationerna de facto innehar, vare sig de vill det eller inte?

Det skulle gälla att få beslutsfattarna att inse att insatser behövs: lön för mödan. I december-

mörkret framfördes plötsligt tanken på en 20-procentig löneförhöjning – ja! Jag klippte inte artikeln, minns inte ens om det var ett önsketänkande eller eventuellt hade någon form av reell grund, hur som helst låter det som en bra första åtgärd. Självgenererande statushöjning.

Vidare? Inblickar i läraryrdens stora och små problem framställda så att gemene man börjar se lärartillvaron som ett kultjobb. Mitt förslag: en tv-serie som inte undervärderar titarna utan ger dem pedagoger som identifikationsobjekt! Också teoretiska diskussioner, teori och praktik i lärarvardagen. En Samuel Fröhler i katedern! En rabulist och en stofil och lite romantik och Ung Lärare på sitt första jobb och Stressad Stackars Fan som stupar på sin post och Den Kvinnliga Läraren som Gömmer sig Bakom Pianot för att slippa passa ungarna på rasterna och som gifter sej med killen i latinklassen efter en romans som andlöst följs av hela huset och inte minst av hennes man och hans flickvän som gör abort och börjar knarka ...

Jaja. Men jag menar faktiskt allvar. Skolans värld är full av dramatik som den värsta doku-såpa med utslagna och segrare, den engagerar oss alla (som sagt), läkarseriernas hjältar i vitt

har minsjäl inte minskat statusen för medicinarskräet – således! (Jag inser att det är ett femårsprojekt och att det inte har så mycket med lärarutbildningen vid Umeå Universitet att göra och alltså inte är vad Daniel Kallós helst vill höra ... eller vad jag vid närmare eftertanke är beredd att offra några år av mitt unga liv på.)

Det är länge sedan Carin Mannheimers serie (som jag inte har sett) – någongång på sjuttio-talet? Denna skulle alltså ha en annan huvudidé: lärare som kultobjekt. Jag tycker det är en tanke. Faktiskt!
Gå och gör!

Hur det ska gå att få mediernas intresse att inte bara kretsa kring eländesbeskrivningar utan också kring alla de positiva sidorna i skolvardagen, i lärarrollen, i sammanhållningen och yrkes stoltheten, i engagemanget är en fråga för sig. I den minivärld som skolan utgör. Att föreslå kontakt med en reklamfirma har visat sig mindre lyckat. Lite samarbete med Journalisthögskolan och lobbade på de stora drakarnas redaktioner däremot? En serie reportage kring nyfikna aktiva självständiga kreativa lärarutbildares idéer skulle platsa. Eftersom skolan ju alltså som sagt som sagt engagerar Alla Människor.

I väntan på tv-serien.

Genusperspektivet

Jämlikhetsperspektivet på utbildningen och undervisningen, på kunskapsmassan och klassrumssituationen hör till de mest spännande aspekterna inom lärarutbildningen i Umeå åtminstone när man (som jag) under ett långt liv sett alla de olika aspekterna på de komplicerade relationerna mellan kvinna och man som ett av livets stora spänningsfält. Hela två professorer aktivt engagerade enkom i den sortens problematik lovar gott, därutöver förefaller tankegångarna att vara väl planterade på de flesta områden. Ändå försäkrar man att forskning och tillämpning fortfarande bara är i sin linda. Men redan att man fäst uppmärksamheten vid nånting så grundläggande i vårt samhälle och velat lyfta fram komplikationerna, undersöka dem för att kunna handskas med förutsättningar och följder är sällsynt löftesrikt.

I det sammanhanget kan jag inte säga mycket mer än HURRA och LYCKA TILL – och avundsjukt inse hur annorlunda utbildningen är idag i förhållande till den aningslösa okunskap som rädde före de stora samhällsomvälvningarna som blev resultat av 60-talsradikalismen,

av rödstrumpor och Stödstrumpor, Grupp 8 i Sverige och Förening 9 i Finland – aldrig mera kommer våra samhällen förhoppningsvis att vara så oskuldsfullt fördomsfulla som förr. Trots att praktiken är segsliten, kvinnolönerna släpar efter, när yrkeskärer blir femininiserade börjar lönerna ytterligare släpa efter vilket ger ännu färre män vilket ... etc. Teori och praktik!

Exakt vad genusforskningen och dess tillämpning på lärarutbildningen har lett till i Umeå har jag inte hunnit tackla men att den är i goda händer förefaller uppenbart. Vad jag lekmanna – kvinno! -mässigt kan göra är slänga ut några frågor: Hur påverkas undervisningen av att lärarkåren blivit alltmera kvinnodominerad? Hur få begåvade killar att vilja bli lärare om de mest har kvinnliga förebilder under sin skoltid? Hur uppfattar begåvade tjejer att deras värld fortfarande inte förefaller särskilt representativ inom skolkurserna? Är det fortfarande killarna som får största delen av frågorna och läraruppmärksamheten? Är det lättare för en DAMP-tjej av den inåtvända passiva (i sig mera sällsynta) varianten att få slumra i ro utan upptäckt, läs stöd och adekvat hjälp, än för hennes stökiga fariga manliga olycksbroder?

Gun Malmgrens och Gaby Weiners forskning kring genusproblematik med vida utblickar mot Europa och konkret rapportering från ett genusseminarium med start för ett år sedan ger lust att få veta mera: det tragikomiska faktum att seminariet faktiskt har enbart kvinnliga deltagare känns egendomligt bekant ... Släpar den akademiska undervisningen (också lärarutbildningen?) efter samhällsutvecklingen i övrigt när det kommer till jämlikhetsfrågor till och med i Sverige?

Elisabeth Öhrn, Göteborgsbaserad men på lämpligt timat gästspel i Umeå förser mig med sin avhandling *Könsmönster i klassrumsinteraktion* (Göteborg 1991): spännande läsning med många aha-upplevelser – teorierna kring likhet och/eller särart får intressant tillämpning till exempel när flickor plockar fram relationsproblematik som avgörande för hur populär en lärare är medan killarna fäster sig vid faktakunskap. "Tjejmaffian" som agerar i grupp, killarna som utmärker sig som individer.

(En association: den vittgående olikheten i mäns och kvinnors inställning till framgång – män respekterar och beundrar framgång, hela systemet med påläggskalvar och hierarkier, kam-

pen om tätplatserna, kvinnor fungerar i grupp – en för alla, alla för en. När en kvinna sticker upp och går förbi, utväljs framom de andra, blir hon utfrysad, baktalad, illa sedd, en svikare som klarar sig bättre än gruppen. Mekanismer som blev synliga i samband med Elisabeth Rehns presidentvalskampanj – de hätskaste angriparna var intellektuella finlandssvenska kvinnor på synliga poster. Att Tarja Halonen som faktiskt utgick som segrare vid följande finländska presidentval i stort sett klarade sig utan denslags påhopp (med vissa markant infama undantag dock) är också värt att notera – vad var annorlunda den här gången? Motiveras skillnaden i bemötande enbart av en annan politisk hemvist och en helt annorlunda personlig profilering? Eller beredes marken för en kvinnlig president förra gången?

Feminist kan man vara tills man dör. Men att idealisera kvinnor är ett stort misstag.)

Genusproblematiken är som pacifismen: har man siktet inställt åt det hållet kommer allt man säger, gör, tycker, tänker, drömmer att vara genomsyrat av detta medvetande. Man behöver inte ens stå på barrikaderna för att det ska vara uppenbart.

it-utmaningen

Hela kapitlet LITU hör till det jag med nöje skulle kasta mig in i om jag hade haft några extra decennier livstid på mig, som det nu är har jag fullt upp med att försöka minnas hur jag ska säkerhetskopiera sedan jag lyckades kasta bort alla mina anteckningar & handböcker i tron att det var en påse avfallspapper vid en av mina många brandkårsutryckningar från skärgården; resten får jag lov att avstå från att fördjupa mig i.

Med påtaglig saknad – här öppnar sig en totalt ny värld full av inspirerande infallsvinklar. Hela denna oöverskådliga mängd av information som bara väntar på att användas, utnyttjas för att kasta invanda begrepp överända. Och möjligheterna att införliva bilden som ett aktivt element jämförbart med bokstavsfakta från första början – vilka möjligheter för alla visuellt inriktade, för att inte tala om dysfatiker och andra med specialbehov. Och oss andra med, vad är förresten visuellt och bildinriktad när man å ena sidan fungerar nittionio procentigt ordvägen men å andra sidan är världens petimeter när det gäller en skönlitterär texts visuella utformning: stavelsernas utseende, ordens placering, styckenas förhållande till tomrum och tystnad som ett element lika väsentligt som ljudens kvaliteter och dialog med varandra

helt oberoende av (?) vad deras betydelsemässiga innebörd förmedlar och associerar till –

Det är högst fascinerande att från sidan iaktta små barns totala brist på komplex och respekt för datorspråket, deras snabba tillägnan av de grundläggande systemen medan vi gamyler ständigt (?) måste över muren av brist i vår utrustning: egentligen fattar jag ju inte detta. egentligen har jag inte alls begripit vad jag håller på med när jag knarar på tangenterna och glor på skärmen. egentligen har jag glömt bort det jag lärde mig förra veckan. egentligen kommer jag strax att bli avslöjad. egentligen är detta ytterst pinsamt, måtte ingen inse hur lite jag kan. egentligen är jag faktiskt dörädd för hela den förbannade tekniken, ta bort den ... fort! innan allt spricker.

Jag är säkert värre än de flesta. Eller också inte. Inte minst därför är det oerhört underbart att se hur målmedvetet man inom lärarutbildningen i Umeå har satsat på att bygga upp denna Informations- Tekniska Utvecklingsenhet där all nödvändig baskunskap finns att tillgå och där man på det mest avväpnande avspända sätt Står Till Tjänst vid alla tänkbara behov i olika lär-

andemiljöer. Utvärderingarna redovisar att de verkligt innovativa sidorna fortfarande är svagast hos studenterna: egna webbsidor, egna tabeller och diagram, framställning av multimediapresentationer – dvs ett självständigt tillämpande inom en framtida undervisning av den teknik som finns att tillgå. Det innebär givetvis ytterligare ett steg vidare utåt okänd mark – det skapande momentet ska till också där man behärskar verktygen.

Början är iallafall gjord. Resten kommer naturligtvis. Detta är ingenting mindre än en revolution av vårt tänkande – självklart tar det tid bara att införliva medlen.

Och självklart är hela it-tekniken just exakt ett medel, ingenting annat. Men förvisso fullt av fascinerande möjligheter. Den som lever får se.

Att få vara lärarstuderande idag och ha också den möjlighet till nya dimensioner inom undervisningen som it-världen erbjuder är sannoligen avundsvärt. Några kritiska kommentarer från studenthåll när jag tittade in i LITU-miljön tolkar jag faktiskt mest som bristande insikt i vilka möjligheter som står till buds – det kräver naturligtvis en hel del kunskaper för att

kunna införliva allt detta nya i en undervisning som tidigare inte har haft de förutsättningarna.

Stimulerande långdans

Debatten kring skolan och utbildningen förefaller att ha varit sällsynt livlig under det senaste halvåret – eller också har jag med siktet inställt på Umeå noterat artiklar och ställningstaganden mera än förut. Gamla utvädrade nyliberalistiska strömningar har gjort sig allt bredare medan vår nordiska välfärd skrotas ner och smälter ihop inför individualism och egoism och nyrikiedom. Det är inte bara operationsköerna inom den allmänna hälsovården som växer medan sjukhusläkare tar emot privatpatienter, det är åldersvård som ges till lägstbjudande, postkontor som försvinner, folkbibliotek som kämpar med krympande resurser. Också inom utbildning och undervisning är liknande tendenser tydliga: friskolor växer som svampar ur jorden och erbjuder dem som kan betala för sig ett växande utbud av svåröverskådlig kvalitet. Och med påtagliga bidrag från stat och kommun.

Man sliter sig i håret.

Därför känns det skönt med den anda av ifrågasättande som är ett så påtagligt inslag bland

umeåpedagogerna. Man följer debatten, är med om att utarbeta betänkanden, utvärderingar, forskarrapporter, tar aktiv ställning till det som påbjuds i lagar och förordningar, diskuterar, reagerar. Överst bland mångfalden av intryck under mina besök hösten 2000 finns bilden av en samling entusiaster som rör sig runt varandra i en stimulerande långdans: den uppgivenhet, utbrändhet, rådlöshet som bara alltför ofta tycks präglade rapporter från skolans värld går inte att hitta i lärarutbildningens Umeå. Exakt vart är man är på väg är inte så lätt att säga för den som dimper ner från månen. Men att man är på väg är säkert.

Jag kan inte tänka mig en bättre miljö för kritiskt tänkande, för ständig omprövning och utveckling.

Lycka till!

Innehåll i nummer 1/2000:

Fyra institutioner och en utvecklingsenhet
Lyn Yates: In the brave new world
Tomas Kroksmark (red): Didaktikens carpe diem,
Att fånga den didaktiska vardagen
Gudrun Malmer: Bra matematik för alla.
Nödvändig för elever med inläringsvärigheter
Anita Söderlund: Barn i skola och fritidshem
– En studie kring samverkan
Ann-Christine & Juhlin Svensson: Nya redskap för lärande.
Studier av lärares val och användning av läromedel
i gymnasieskolan.
Inger Pirinen: Man tager vad man haver. Kvalitetssäkring
genom utveckling, uppföljning och utvärdering i skolan.

Innehåll i nummer 2-3 /2000:

Liisa Ängquist: Kreativitet – ett historiskt perspektiv
Liisa Ängquist: Vygotskijs kreativetsbegrepp
Eivor Neikter: Kreativitetens vara eller inte vara
Bengt Malmros: Kreativiteten och kritdammet
Anders Marner: Kreativitet – i fenomenografiskt,
konstvetenskapligt och semiotiskt perspektiv
Tommy Strandberg: Kreativitet och musik
Liisa Ängquist: Dans, rörelse och kreativitet
Anders Marner: Kreativitet och bildundervisning
Kerstin Hägg: Seeding for Change in Educational Praxis
Peter Emsheimer: Lärarstudenten som subjekt och objekt
Kritiskt tänkande och disciplinering i lärarutbildningen
Brodow, B. , Nilsson, N-E. och Ullström, S-O.:
Retoriken kring grammatiken. Didaktiska
perspektiv på skolgrammatiken.
Mads Hermansen: Lärandets universum

Innehåll i nummer 4 /2000:

Monika Vinterek: Fakta och fiktion i historie-
undervisningen
Per-Olof Erixon: Pedagogiskt arbete
i romanens prisma
Ulla Lindgren: Mentorskap i undervisning
– en mångfasetterad företeelse:
Viveka Rasmusson: Drama – konst eller pedagogik
Kampen om ämnet speglad i den nordiska tidskriften
Drama
Carol A. Mullen & Dale W. Lick (Eds.) New Directions
in Mentoring: Creating a Culture of Synergy.
Mia Maria Rosenqvist: Undervisning i förskolan?
– En studie av förskolläro- och lärarstudenters föreställningar
Konferensrapport

Tidskrift

för lärarutbildning och forskning

FAKULTETSNÄMNDEN FÖR LÄRARUTBILDNING
THE FACULTY BOARD FOR TEACHER EDUCATION